

Аскарова А.К., Жолболдуева Д.Ш., Бешкемпирова Н.А.

БИЛИМ БЕРҮҮДӨГҮ МЕНЕДЖМЕНТ ЖӨНҮНДӨ ТҮШҮНҮК ЖАНА ИЛИМИЙ МЕКТЕПТЕРДИН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Аскарова А.К., Жолболдуева Д.Ш., Бешкемпирова Н.А.

КОНЦЕПЦИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В ОБРАЗОВАНИИ И ОСОБЕННОСТИ НАУЧНЫХ ШКОЛ

A.K. Askarova, D.Sh. Zholboldueva, N.A. Beshkempirova

THE CONCEPT OF MANAGEMENT IN EDUCATION AND FEATURES OF SCIENTIFIC SCHOOLS

УДК: 378

Менеджмент – бул каалаган экономикалык натыйжаларга жетүү үчүн базар шартында экономикалык иш-аракеттердин объектилерин башкаруу менен алектенген илимдин илимий чөйрөсү. Анын негизги максаты - уюмдун ресурстарын максималдуу натыйжалуу пайдаланууга багытталган. Билим берүү мекемесинде менеджмент анын иштешинин туруктуулугун камсыз кылат, инновацияларды киргизүүгө жана өнүктүрүүгө көмөктөшөт, ошондой эле ички процесстерди колдойт. Коомчулук менен байланыштын азыркы этабында менеджмент коомдун бардык бөлүктөрүн уюштурууда жана башкарууда чечүүчү ролду ойнойт. Бул учурда менеджер лидердин гана ролун аткаарбастан, маалымат жеткирүүчүнүн, кеңешчинин ж.б. Макалада менеджмент илиминин тарыхы, менеджмент түшүнүгү, анын функциялары, алардын өзгөчөлүктөрү, билим берүүдөгү менеджменттин ролу жана илимий мектептердин өзгөчөлүктөрү изилденген.

Негизги сөздөр: менеджмент, башкаруу, чечим, натыйжа, ыкма, түшүнүк, өзгөчөлүк.

Менеджмент представляет собой научную область знаний, которая занимается вопросами управления объектами экономической деятельности в условиях рыночных отношений с целью получения желаемых хозяйственных результатов. Его основная цель заключается в максимизации эффективности использования ресурсов организации. В образовательном учреждении менеджмент обеспечивает стабильность его функционирования, способствует внедрению и развитию инноваций, а также поддерживает внутренние процессы. На современном этапе общественных отношений менеджмент играет ключевую роль в организации и управлении всеми звеньями общества. При этом менеджер играет роль не только руководителя, но и носителя информации, советчика и т.п. В статье рассмотрены история науки управления, понятие менеджмента, его функции, их особенности, роль менеджмента в образовании и особенности научных школ.

Ключевые слова: менеджмент, управление, решение, результат, метод, концепция, особенность.

Management is a scientific area of knowledge that deals with the management of objects of economic activity in market conditions in order to obtain the desired economic results. Its main purpose is to maximize the efficient use of the organization's resources. In an educational institution, management ensures the stability of its functioning, promotes the introduction and development of innovations, and supports internal processes. At the current stage of public relations, management plays a key role in organizing and managing all parts of society. In this case, the manager plays the role of not only a leader, but also a carrier of information, an advisor, etc. The article examines the history of management science, the concept of

management, its functions, their features, the role of management in education and the features of scientific schools.

Key words: management, administration, decision, result, method, concept, feature.

Менеджмент илиминин тарыхы XIX кылымдын аягында – XX кылымдын башында өнөр жай массалык өндүрүш доорунда кирди, ошондуктан ишканалары башкаруу маселелери өтө татаалдашты. Башкаруунун эски ыкмалары барган сайын өздөрүнүн натыйжасыздыгын көрсөттү. Башкаруунун жаңы түрлөрүнө жана ыкмаларына болгон муктаждык жөнүндө менеджмент илиминин пайда болуусуна алып келди.

«Менеджмент» деген сөз англис тилинен «management» келип чыгып, которгондо эки маанини түшүндүрөт:

1) адамдар менен сүйлөшүүнүн ыкмасы жана тартиби;

2) башкаруунун күчү жана искусствосу ж.б.

«Менеджмент» термини кыргызча «башкаруу» термининин түптүз синоними болуп элестелбейт. Бир гана мекемени, ишканалары гана эмес унааны же ракетаны да башкарууга болот. Менеджмент – ар дайым адамдарды башкаруу. Менеджментти ар кандай көз караш менен кароого болот. Кубулуш катары менеджмент башкаруу субъект тарабынан башкаруу объектине багытталган, пландаштырылган таасири болуп саналат.

Чет өлкөлөрдө мектепти башкарууга илимий мамилелерди иштеп чыгуу 20-жылдары, ал эми биздин өлкөдө XX кылымдын 50-жылдарында башталган.

1913 - Чикаго университетинин билим берүү администрациясынын профессору Ф.Боббиттин "Шаардык мектеп тутумдарына колдонулган башкаруунун кээ бир жалпы принциптери" аттуу макаласы жарык көргөн.

1920-1930-жылдары илимий методдорду колдонуу тажрыйбалары бир кыйла кеңейди. 50-жылдардын экинчи жарымы – 70-инче чейин-мектепти башкаруунун билим берүү теориясын өнүктүрүүнүн үчүнчү мезгили башталат – социалдык илимдердин: социологиянын, психологиянын, философиянын позициялары менен башкаруу теориясынын негизделиши. 70-жылдары билим берүүнү башкарууну өнүктүрүүгө

системалуу ыкма идеялары олуттуу таасир тийгизген. 80-жылдары, жалпы башкаруу теориясы жана практикасын өсүп кызыгуу менен бирге, ошондой эле мектеп башкаруу боюнча пайыздык атап айтканда өсүүдө. 80-90-жылдардын башында билим берүүнү башкаруу теориясын өнүктүрүүгө же анын абалын жалпылоого жана практикалык кызматкерлер үчүн иштелип чыккан кеңири жайылтууга багытталган бир катар ири теориялык иштер жарыяланган:

- Ж. Буш "Менеджменттин теориясын түзүү" (Англия, 1986);
- Силвер "билим берүүнү Башкаруу" (АКШ, 1983);
- К. Эверс жана Ж. Лакомской "Билим берүүнү башкарууну үйрөнүү. Карама-каршылыктар жана изилдөөлөр" (Австралия, 1991);
- У. Раст "Мугалимдер үчүн менеджмент боюнча колдонмо" (Англия, 1985);
- Дж. Дин жана Р.Блетчфорд "Орто мектепти башкаруу" (Англия, 1985);
- Н. Адамс "Орто мектепти башкаруу" (1987) ж.б.

Жараян катарында менеджмент өзүнө бир катар ырааттуу функцияларды камтыйт. Бул белгиленген функцияларга пландаштыруу, уюштуруу, жөнгө салуу, түрткү, контролдоо жана эсеп кирет.

Тутум катарында менеджмент – адамдар, маалымат, түзүлүш жана башка ушул сыяктуу өз ара көз карандуу элементтердин айкалышы. Илимий көз караштан алганда, менеджмент башкаруу көйгөйлөрүн изилдеген илим. Көп учурда, менеджмент анын негизги түшүнүктөрүнө, мыйзамдарына, принциптерине жана методдоруна таянган искусство катары каралат.

Билим берүү чөйрөсүндө менеджмент – бул окутуу тутумунун натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган технологиялык усулдардын, уюштуруу формаларынын, принциптеринин жана методдорунун жыйындысы. Анын негизги функциялары – уюштуруу, пландаштыруу, мотивация жана башкаруу.

Менеджмент болбосо, эч кайсыл чөйрөдө жогорку натыйжаларга жетишүү мүмкүн эмес. Алардын катарында билим берүү да четте калбайт. Билим берүүдөгү менеджмент, биринчи кезекте, бардык субъекттерге системанын ишмердүүлүгү жөнүндө маалымат берүү. Ушул маалыматтын негизинде чечим кабыл алуу, ошондой эле андан аркы иш-аракеттерди пландаштыруу жүргүзүлөт. Билим берүү чөйрөсүндөгү менеджменттин максаты мыкты чечимдерди тандоого, ошондой эле ар кандай билим берүү мекемелерин өнүктүрүү программасын иштеп чыгууга багытталган.

Билим берүүдөгү менеджмент учурдагы системаны өнүктүрүүдө, жумушгун жаңы ыкмаларын жана методдорун алууда, ошондой эле жумуштун натый-

жаларын эффективдүү колдонууда жана өркүндөтүүдө маанилүү ролду ойнойт. Башкаруу принциптерин жана методдорун билим берүү тутумунун өзгөчөлүктөрү менен айкалыштыруу жана колдонуу билим берүү процессинин негизги милдеттерин эффективдүү аткарууга мүмкүндүк берет, бул өз кезегинде ар бир адамдын жана бүтүндөй коомдун өнүгүү деңгээлине пайдалуу таасирин тийгизет.

Менеджмент – бул мекемени эффективдүү башкаруунун илими жана искусствосу.

Башкаруу бул өз ара байланышкан бир нече функцияларды жүзөгө болуп саналат:

- Пландаштыруу;
- Уюштуруу;
- Чечим кабыл алуу;
- Түрткү
- Текшерүү.

1. Пландаштыруу.

Бул функциянын жардамында уюмдун ишмердүүлүгүнүн максаттары, каражаттары жана бул максаттарга жетүү үчүн колдонулган натыйжалуу ыкмалар аныкталат. Бул функциянын маанилүү элементи болуп өнүгүүнүн мүмкүн болгон багыттарын болжолдоо жана стратегиялык пландар саналат.

2. Уюштуруу.

Бул башкаруу функциясы уюмдун түзүмүн түзөт жана аны бардык зарыл нерселер менен камсыз кылат (кызматкерлер, өндүрүш каражаттары, акча каражаттары, материалдар ж.б.). Башкача айтканда, ушул этапта уюмдун максаттарына жетүү үчүн шарттар түзүлөт. Кызматкерлердин ишин жакшы уюштуруу эффективдүү натыйжаларды алууга мүмкүндүк берет.

3. Чечим кабыл алуу.

Бул этап пайда болгон көйгөйлөрдү чечүүдөн жана андан чыгуунун мыкты жолун табуудан турат. Чечимдер – бул менеджердин ишмердүүлүгүнүн негизги продуктусу. Анын кадимки жумушчу күнү көптөгөн ар түрдүү көйгөйлөрдү чечүүдөн турат.

4. Түрткү – бул уюмдун максаттарына жетүү үчүн башка адамдарды иштөөгө үндөө процесси.

Бул функцияны аткаруу менен, жетекчи жумушчуларга материалдык жана моралдык стимулдарды берет, алардын жөндөмдүүлүктөрүн чагылдыруу жана кесиптик "өсүшү" үчүн эң ыңгайлуу шарттарды түзөт.

Жакшы түрткү менен кызматкерлер өз милдеттерин уюмдун максаттарына жана пландарына ылайык так аткарышат.

Түрткү процесси жумушчуларга өз милдеттерин тийиштүү түрдө аткарган шартта, алардын муктаждыктарын канааттандыруу мүмкүнчүлүгүн түзүүнү камтыйт.

Кызматкерлерди натыйжалуу иштөөгө түрткү

берүүдөн мурун, менеджер өз кызматкерлеринин чыныгы муктаждыктарын билиши керек.

5. Текшерүү.

Бул башкаруу функциясы уюмдун эффективдүү натыйжаларын баалоону жана талдоону камтыйт. Текшерүүнүн жардамында, уюмдун максаттарына жетүү деңгээли бааланат жана болжолдонгон иш-аракеттер керектүү түрдө жөнгө салынат. Текшерүү процесси төмөнкүлөрдү камтыйт: стандарттарды орнотуу, жетилген натыйжаларды өлчөө, бул натыйжаларды пландаштырылган жана зарыл болгон учурда тууралоо менен салыштыруу. Текшерүү бардык башкаруу функцияларын бириктирет, ал уюмдун ишмердүүлүгүнүн керектүү багытын туруктуу кармоого жана туура эмес чечимдерди өз убагында жөнгө салууга мүмкүндүк берет.

Менеджменттин жалпы өзгөчөлүктөрү:

1. Адам факторунун бар болуусу.

2. Убакыттын өтүшү менен уюмдун (мекеменин) өзгөрүүсү (уюмдун убакыттын эки көз ирмеминде өзгөрүүсү).

3. Менеджмент: психология, социология, философия, математика, статистика, бухгалтердик эсеп жана башка ушул сыяктуу илимдерден билим алат.

4. Уюмдардын ар түрдүүлүгүнө жараша аларды башкаруунун да ар түрдүү ыкмалары бар.

I. Илимий башкаруунун мектеби

Биринчи илимий башкаруунун теориясы XX кылымдын башында Фредерик Уинслоу Тейлор (1856-1915) тарабынан иштелип чыккан.

Уюмду башкаруу төрт "негизги улуу принципке" негизделиши керек:

- өндүрүштүн чыныгы илимий негиздерин иштеп чыгуу;
- аткаруучуларды илимий тандоо;
- алардын илимий үйрөтүүсү жана даярдыгы;
- администрация менен аткаруучулардын ортосунда тыгыз достук кызматташтык.

Ф. Тейлордун теориясы боюнча башкаруунун негизги маселелери:

- аткаруучулардын ортосундагы жумушту алардын жөндөмдүүлүгүнө жараша бирдей бөлүштүрүү;
- милдеттерди так аныктоо;
- жумуштун рационалдуу технологияларын аныктап, аларга жумушчуларды үйрөтүп, алардын бардыгын колдонуу менен "көңүл кош мамиле" жасабай иштей тургандыгын камсыз кылуу;
- тапшырмаларды аткарууга каржылык жактан дем берүү жана ошол эле учурда калыс колдонуу менен натыйжасыз иш үчүн айып пул тутумун түзүү.

Кызматкер жумушту кандайча аткарууну ойлоноудан арылуусу керек.

II. Административдик (классикалык) мектеп.

Менеджменттин негиздөөчүсү б.а. «Менеджменттин атасы» Анри Файоль (1841-1925). Файоль персоналды, өзгөчө административдик персоналды башкарууга басым жасаган. "Башкаруу – бул мекемени өз максатына анын карамагында турган ресурстардан максималдуу мүмкүнчүлүктөрдү алуу менен жеткирүү."

III. Адам мамилелери жана жүрүм-турум илимдеринин мектеби.

Өндүрүштөгү адамдардын ортосундагы мамилелерди өндүрүмдүүлүктүн негизги фактору катары караган менеджменттеги багыт. Эң чоң салымды эки илимпоз кошкон: Мэри Паркер Фоллет (1868-1933), Элтон Мэйо (1880-1949).

III. Адам мамилелери жана жүрүм-турум илимдеринин мектеби.

Менеджменттин негизги милдети - кызматка ишмердүүлүктүн социалдык жана психологиялык мотивдерин, жумушчулардын топтук чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн коюу. Натыйжалуу (эффективдүү) иштөөнүн негизги мотиви – бул жамааттагы (коллективтеги) жагымдуу чөйрө, жакшы мамилелер, баш ийүүнүн катаал иерархиясы жана бюрократиялык уюм адамдын табиятына жана анын эркиндигине туура келбейт.

IV. Сандык мектеп.

Сандык (количественная) мектеп - башкаруунун татаал көйгөйлөрүн чечүү үчүн математикалык моделдерди жана методдорду колдонгон менеджменттеги багыт.

V. Кырдаалдык мамиле.

Эмпирикалык мектептин алкагында пайда болгон багыттардын бири – менеджментке кырдаалдык мамиле. Бул ыкманын маңызы, жашоонун бардык учурларын да эч кандай эрежелер жок экенинде.

Кабыл алынган чечимдер уюмда пайда болгон конкреттүү кырдаалга байланыштуу болушу керек жана көйгөйдү мыкты жол менен чечүүгө багытталышы керек.

Менеджменттин милдеттери жана функциялары адистер аркылуу ишке ашырылат. Менеджерлер – бул компетенция чөйрөсүндө ыйгарым укуктары бар ар кандай деңгээлдеги жетекчилер.

Менеджер бул кесипкөй жалданган башкаруучу. Менеджердин иши бир катар өзгөчөлүктөрү менен мүнөздөлөт:

- Бул бир нече иштин түрлөрүнөн турган акыл эмгеги уюштуруучулук, административдүү, билим берүү, аналитикалык, маалымат техникасы.
- Эмгек субъектилери булар адамдар жана маалыматтар, натыйжада башкаруу чечими келип чыгат.
- Менеджер башка адамдардын эмгеги аркылуу материалдык баалуулуктарды жана кызматтарды түзүүгө катышат.

Менеджер үчүн алтын эрежелер:

1. Тапшырмалардын маанилүүлүгүн, артыкчылыгын жана ырааттуулугун аныктай билүү.
 2. Уюмдун келечеги көз каранды болгон эң маанилүү маселелерди башкаларга ишенип тапшырбаңыз.
 3. Кол астындагыларга жана өзүңүзгө карата талапты коюңуз. Жоопкерчиликсиздикке жана шалаакылыкка жол бербениз.
 4. Кечиктирүү кооптуу болгон учурда тез жана чечкиндүү аракет кылыңыз.
 5. Менеджердин компетенциясына кирген маселелер жана көйгөйлөр жөнүндө жакшы кабардар болуңуз, б.а. ал боюнча чечим кабыл алуу керек.
 6. Аткаруучулар ишене турган экинчи маселе менен алектенбениз.
 7. Мүмкүн жана реалдуу чектерде гана иш алып барыңыз, тобокелге барыңыз, бирок өтө кооптуу жана авантюристтик аракеттерден алыс болуңуз.
 8. Мүчүлүштүктүн келип чыгышы мүмкүн болгон учурларда утулуп калуу.
 9. Башкаруу иш аракеттерин изде калыс, ырааттуу жана бекем болуңуз.
 10. Жумуштан ырахат алыңыз, башкаруунун түрлөрүнө көңүл буруңуз (канааттануу).
- Демек, билим берүү менеджменти – бул билим

берүү процессинин субъекттеринин кызыкчылыктарына, муктаждыктарына, мотивдерине басым жасоону мүнөздөйт.

Адабияттар:

1. Аскарова А.К. Менеджмент. // УМК. - Жалал-Абад, 2020. - 258 с.
2. Калыбекова З.С., Султанбекова Д.Т., Аскарова А.К. Русско-кыргызский терминологический словарь «Введение в экономическую теорию». - Жалал-Абад, 2017.-209 с.
3. Корзникова Г.Г. Менеджмент в образовании / Г.Г.Корзникова. - М.: ИНФРА-М, 2018. - 258 с.
4. Кравченко А.И., История менеджмента. Гриф УМО по классическому универ. образованию / А.И.Кравченко. - М.: Академический проект, 2018. - 623 с.
5. Менеджмент, маркетинг и экономика образования: Учебное пособие / Под ред. А.П. Егоршина. - Н.Новгород: НИМБ, 2001. - 624 с.
6. Симонова А.А. Инновационно ориентированная подготовка к педагогическому менеджменту в непрерывном профессиональном образовании / А.А. Симонова. - М.: ИНФРА-М, 2016. - 134 с.
7. Ражабалиева Н.Н., Аскарова А.К. Экономика / Окуу куралы. - Жалал-Абад. - 2014. -174 с.
8. Чомонова Р.А., Смайылбек К.Ч. Стратегический менеджмент в образовании. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2016. №. 5. С. 133-134.
9. Калдыбаев С.К., Омуралиева Д.К., Шерматова И.К. Внутривузовская система менеджмента как средство гарантии качества образования. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2011. №. 4. С. 203-204